

Loomsete jäätmete käitlemise korraldus Eestis

Loomsete jäätmete käitlemine vajab edasiarendamist

Loomsete jäätmete käitlemise korraldus Eestis

Loomsete jäätmete käitlemine vajab edasiarendamist

Kokkuvõte auditeerimise tulemustest

Mis on auditi eesmärk?

Auditi eesmärgiks oli hinnata, kas hukkunud põllumajandusloomade ja loomsete kõrvalsaaduste käitlemine on toimiv, tagades jäätmete nõuetekohase kahjutustamise.

Samuti analüüsis Riigikontroll loomsete jäätmete käitlemiseks antavate riigi toetuste kooskõla Euroopa Liidu reeglitega ja nende mõju jäätmekäitluse konkurentsi soodustamisele.

Miks on see audit oluline?

Loomsed jäätmed on peamiseks loomataudide leviku allikaks. Taudikahtlusega looma mittenõuetekohasel kahjutustamisel võib nakkus kanduda tervetele loomadele ning põhjustada ulatuslikke haiguspuhanguid. Samuti pole välistatud haiguste kandumine loomadelt inimestele. Nii näiteks suri 1990. aastatel Ühendkuningriigis miljoneid loomi surmanud ulatusliku hullulehmatõve tagajärjel üle saja inimese.

Loomsed jäätmed on ohtlikud keskkonnale, põhjustades põhjavee reostust ja parasiitide levikut.

Nakkuste leviku ja keskkonna saastatuse ärahoidmiseks kehtivad Euroopa Liidus loomsete jäätmete käitlemisel ühesugused ranged nõuded, mis peaksid tagama kõigi loomsete jäätmete nõuetekohase kahjustamise.

Loomsete jäätmete käitlemise nõuete rikkumisel võib Euroopa Liit piirata oluliselt Eesti liha ja piimasaaduste eksporti, mistõttu võib tootjatel jääda saamata kuni 1,9 miljardit krooni tulu aastas.

Mis auditeerimisel selgus?

Audit näitas, et osa loomsetest kõrvalsaadustest jääb nõuetekohaselt käitlemata. Põllumajandusministerium on loonud küll esmased eeldused loomsete kõrvalsaaduste käitlemiseks, kuid ei ole pööranud piisavalt tähelepanu jäätmekäitlussüsteemi edasisele arendamisele ja selle toimimise kontrollile.

- **Riik ei tea, kui palju loomseid jäätmeid tekib ning kui suurt osa nendest tegelikult käideldakse.** Kuigi mitmete põllumajandusloomade kohta on riigi andmekogudes vajalikud andmed olemas, ei kasutata neid hukkunud ja utiliseeritud loomade väljaselgitamiseks. Osaliselt või täielikult puudub riigil ülevaade hukkunud sigadest, hobustest ja rahvusvahelisel reisijateveol tekkinud loomsetest toidujäätmetest.
- **Riigi loodud infrastruktuur ei ole üles ehitatud loomsete jäätmete lõppkäitlemise eesmärki silmas pidades.** Kuigi riik on kulutanud ligi 100 miljonit krooni loomsete jäätmete käitlemise tehase

rajamiseks, ei paku see lahendusi käitlusjääkide (lihakondijahu ja tehniline rasv) hävitamiseks. Seetõttu ei ole lihakondijahu ohutu kõrvaldamine praegu tagatud.

- **Loomsete jäätmete käitlemise süsteem pole jätkusuutlik.** Riigile kuuluva loomsete jäätmete tehase võimsus on praeguseks ammendunud ja jäätmemahu suurenemisel või tehase avarii korral puudub Eestis võimalus jäätmeid ohutult kõrvaldada.
- **2006. aastal jäi nõutud viisil käitlemata 12% veiste-, 65% lammaste- ning 60% kitsekorjustest.** Eriti halb on olukord Hiiumaal, kus jäi käitlemata 72% hukkunud veistest.
- **Järelevalve loomsete jäätmete käitlemise nõuete täitmise üle ei ole piisav.** Nõuete täitmise üle järelevalvet tegev Veterinaar- ja Toiduamet pole ühesuguse tõhususega kontrollinud kõiki käitlusahela lülisid, sh loomakasvatus- ja käitlusettevõtetes.
- **Riigiabi andmise korraldus ei soodusta konkurentsi.** Loomsete Jäätmete Käitlemise ASi eelistamine riigiabi andmisel tootjatele on takistanud konkurentsi teket ja teenuse hinna stabiliseerumist, mistõttu toetus riigieelarvest pidevalt suureneb.

Põllumajandusministri vastus:

Põllumajandusministeerium nõustus, et vaja on koostada kõikide kahjutustamist nõudvate loomsete jäätmete koguste prognoosid lähiaastateks. Andmete kogumist on juba alustatud.

Ministeerium ei pea vajalikuks kehtestada jäätmearuandluse lisakohustust loomsete jäätmete valdajatele, sest praegunegi süsteem on piisav nii käitlemise üle järelevalve tagamiseks kui ka tekkivate jäätmekoguste kindlakstegemiseks. Ministeerium võtab koostöös Veterinaar- ja Toiduametiga tarvitusele meetmed, et tagada tõhusam kontroll loomapidajate arvestuskohustuse täitmise üle.

Ministeerium nõustub põhimõtteliselt tauditõrje kriisiolukorra tarvis Eestisse 2–3 matmispaiga rajamisega. Tõid nende paikade leidmiseks on juba alustatud.

Ministeerium leiab, et riiklike toetuste abil tuleb soodustada investeerimist bioenergia tootmisse loomsetest kõrvalsaadustest. Samuti tuleb tarvitusele võtta meetmed, et tagada rahvusvahelistelt vedudelt tekkivate toidujäätmete nõuetekohane käitlemine.

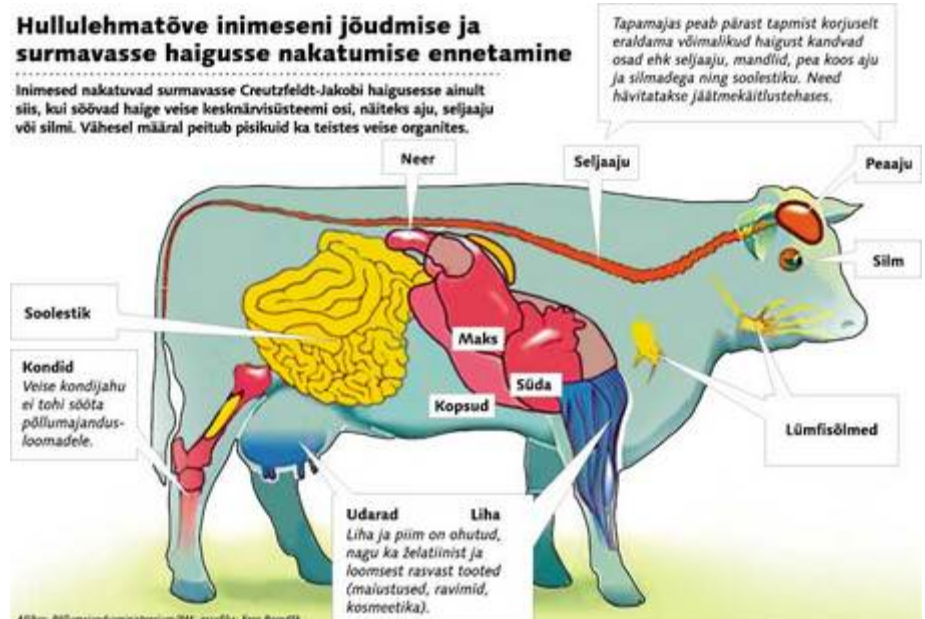
Sisukord

Taust	4
Riik on loonud esmased võimalused loomsete jäätmete käitlemiseks	6
Arvestus ja kontroll ei toimi kogu käitlusahela ulatuses	8
Osa hukkunud põllumajandusloomadest ei käidelda nõuetekohaselt	11
Loomseid jäätmeid saaks käidelda säästlikumalt, kuid alternatiivsed käitlemisviisid puuduvad	13
Järelevalve loomsete kõrvalsaaduste käitlemise üle toimib, kuid vajab tõhustamist	14
Riigi toetus loomsete jäätmete käitlejale ei soodusta konkurentsi teket	16
Riigikontrolli soovitusel ja auditeeritu vastused	20
Auditi iseloomustus	22

Taust

- Alates 01.01.2005 peab loomsete saaduste kogumine ja käitlemine Eestis vastama ELi määruses 1774/2002 „Muuks otstarbeks kui inimtoiduks ettenähtud loomsete kõrvalsaaduste sanitaareeskirjad” (edaspidi ABP, s.o ingl *animal by-product*) kehtestatud nõuetele. Määruse kohaselt jagatakse loomsed jäätmed kolme kategooriasse.
- Esimese kategooria** riskiastmega loomsed jäätmed on TSE¹ ja taudikahtlusega loomad, kahtlased või positiivse diagnoosiga loomad ja nende kehaosad; kõikide mäletsejaliste kolju, silmad, aju, seljaaju (vt ka joonis 1); rahvusvahelistest reisitranspordivahenditest pärinevad toidujäätmed; loomsed saadused, mis sisaldavad keelatud ravimeid ja keskkonnasaastajaid, mida tuleb igal juhul töödelda eritehases.

Joonis 1. Hullulehmatõve levimine ja ennetamine

- Teise kategooria** moodustavad farmides ja majapidamistes hukkunud loomad, seedetrakti sisu jms, mis tuleb kas töödelda eritehases või kasutada muid lubatud kõrvaldamise võimalusi.
- Kolmanda kategooria** jäätmed on eelkõige loomade osad, mis ei ole kaubanduslikel põhjustel inimtoiduks kõlblikud. Neid võib kahjutustada jäätmekäitlustehases, kasutada lemmiklooma toidu, tehnilise või biogaasi toorainena või komposteerida.
- Loomatauditõrje seaduse § 18² lõike 1 järgi peab loomsete jäätmete valdaja andma **loomsed jäätmed käidelda** selleks tunnustatud ettevõttesse või matma selleks tunnustatud kohta. Määruse 1774/2002 kohaselt võib surnud lemmikloomi matta kohapeal.

Loomsete jäätmete käitlemine – inimtoiduks kõlbmatute loomsete jäätmete või loomsete kõrvalsaaduste kogumine, transportimine, ladustamine, käitlemine, töötlemine ja sellejärgne kasutamine või kõrvaldamine, et välistada kõnealustest toodetest tekkivat ohtu loomade või inimeste tervisele.

¹ TSE – transmissiivne spongiformne entsefalopaatia, s.o surmaga lõppev ajuhaigus, mille vormiks veistel on BSE ehk hullulehmatõbi.

6. Veterinaarkorralduse seaduse § 5 kohaselt teeb veterinaarjäreleva vet nõuete täitmise üle Veterinaar- ja Toiduamet (VTA).

Loomsete Jäätmete Käitlemise ASi tegevus

7. Loomsete jäätmete käitlemise nõuete täitmiseks asutas Vabariigi Valitsus 2001. aastal Loomsete Jäätmete Käitlemise ASi, mille kõik aktsiad kuuluvad riigile. ASi põhikirjaliseks tegevusalaks on loomsete jäätmete kogumine ja kahjutustamine.

Loomsete Jäätmete Käitlemise ASile kuuluv tehase Väike-Maarjas

Foto: Virumaa Teataja

8. Tehas valmis 2004. aastal ja selle maksumuseks kujunes 94,8 mln kr, sh ehitismaksumus 32,1 mln kr ja seadmed 62,7 mln kr.

9. 2004. majandusaasta lõppes tehasele 603 300 krooni suuruse kahjumiga. Alates 2005. aastast töötab tehas kasumiga – puhaskasum moodustas 1,5 mln kr ja 2006. aastal 3,6 mln kr (vt tabel 1).

Tabel 1. LJK ASi majandusnäitajad aastatel 2004–2006

Näitaja	2004	2005	2006
Käitlemise maht, t	1116	9660	10 258
Käive, mln kr	8,1	30,0	37,4
Puhaskasum, mln kr	-0,6	1,5	3,7

Alus: Ärireister, LJK ASi andmed

Rahastamine

10. Selleks et loomapidajad annaksid nende valduses olevad loomsed jäätmed tunnustatud käitlejale, hüvitab riik Loomsete Jäätmete Käitlemise ASi kaudu tootjatele käitlemise kulud: 2007. aastal 50% korjuste

kokkuveo ja 75% kahjutustamise kulust. Käitlemisteenus baashind aktsiaseltsis oli järgmine: kahjutustamine 2476 kr/t, transport 960 kr/t ja sõidualustamistasu 100 kr iga väljakutse peale.

11. Aktsiaseltsi kaudu põllumajandustootjatele kompensatsiooniks makstav summa on aastatega kasvanud: 2007. aastal on see 16,8 mln krooni ning 2008. aastal tõuseb ilmselt 22 mln kroonini (vt tabel 2).

Eraldis – riigiabi, millest ei tule Euroopa Komisjonile teatada, kui abi antakse abikava alusel, mis on avalikustatud.

Tabel 2. Riigieelarve eraldised Loomsete Jäätmete Käitlemise ASile (kr)

2004. a eelarve	2005. a eelarve	2006. a eelarve	2007. a eelarve	2008. a kavandatud eelarve
5 790 000	12 590 000	16 759 000	16 759 000	22 000 000

Riik on loonud esmased võimalused loomsete jäätmete käitlemiseks

12. Riigi kohustuseks on luua jäätmevaldajatele võimalused loomsetest jäätmetest vabanemiseks ja tagada jäätmekäitlejate tunnustamise kaudu, et loomseid jäätmeid käideldaks nõuetekohaselt. 01.01.2005. a lõppes Eestile nende nõuetega vastavusse viimiseks antud ülemineku periood.

13. Riik on tunnustanud ja andnud loa osutada 1. ja 2. kategooria loomsete jäätmete töötlemise teenust Loomsete Jäätmete Käitlemise ASile (edaspidi ka LJK AS või tehas) ja ASile Valga Lihatööstus. Nende ettevõtete baasil on lahendatud hukkunud loomade ja eririskiga loomsete jäätmete käitlemine. Lihatöötlemise jääkide käitlemise teenust tohib osutada ka AS Rakvere Lihakombinaat, kel on luba töödelda 2. kategooria jäätmeid.

14. Loomsetest jäätmetest moodustavad olulise osa 3. kategooria jäätmed, nagu suled, karvad, nahad ja haudejäätmed. Nende käitlemiseks lisandus 2006. aastal üks tunnustatud ladestuskoht – AS Tallinna prügil, kus kompostitakse jäätmeid juhul, kui tooted ei ilmuta inimestele või loomadele nakkavate haiguste kliinilisi tunnuseid. See aitab lahendada linnuvabrikute jäätmete utiliseerimise probleemi. Kui näiteks 2005. aastal tõi AS Tallegg Loomsete Jäätmete Käitlemise ASile töödelda 723 tonni jäätmeid, siis 2006. aastal 359 tonni. See vähendas LJK ASi töökoormust 3. kategooria jäätmete töötlemisel.

15. Kalajäätmete kuumtöötlemisega tegeleb Eestis AS Pomes Feeds, kes 2006. a töötles 1036 tonni kalajäätmeid. Ettevõttesse saabuv toormaterjal pärineb kalatööstustest ning osaliselt ka vaheettevõtetest, mis külmutavad kalajäätmeid plokkidesse.

16. Erinevate kategooriate loomsete jäätmete käitlemise võimsus Eestis on praegu piisav, kuid edaspidi võib seda nappida. Nii käitles Loomsete Jäätmete Käitlemise AS 2006. aastal 10 285 t hukkunud loomi ja loomseid jäätmeid, millega on tehas projektis kavandatud võimsuse (10 000 t) saavutanud. Mahu edasiseks suurendamiseks tuleks suurendada tehase võimsust või lõpetada 3. kategooria jäätmete käitlemine.

LJK AS on saavutanud projektis kavandatud võimsuse, mistõttu käideldavate koguste kasvades hakkab võimsust nappima

LJK ASi biopuhasti

Foto: Riigikontroll

17. LJK ASist saadud info põhjal on plaanis suurendada tootmisvõimsust veel 10 000 tonni jaoks. Keskkonna seisukohalt on tehase asukoht aga ebasoodne: Pandivere veekaitseala, mis on üks Eesti olulisem põhjavee toitumisala. See teeb laienemise otsuse problemaatiliseks.

18. AS Rakvere Lihakombinaat, kellele lihatöötajatest ainukesena on luba käidelda 2. kategooria jäätmeid, kasutab oma jäätmetsehhi vähe ja ostab käitlemisteenuse põhiosas väljast. Näiteks ostis AS Rakvere Lihakombinaat 2006. aastal LJK ASilt teenust koguses 1661 t. Kui lihakombinaat eraldaks sellest 1. kategooria jäätmed, võiks ta ülejäänud tapajäätmed ettevõttes ise töödelda. Kuna kombinaat seda ei tee, siis võib arvata, et loomsete jäätmete käitlemine ei ole erasektorile tulus.

Rakvere Lihakombinaadist saabus järjekordne laadung tapajäätmeid

Foto: Riigikontroll

19. Kuna Loomsete Jäätmete Käitlemise tehases ei ole võimalik koguda ja töödelda 1., 2. ja 3. kategooria loomseid jäätmeid eraldi, siis tuleb kõiki jäätmeid käidelda kui 1. kategooria jäätmeid. See suurendab käitlemisel tekkivaid riske, sest 1. kategooria saadustest tulenev võimalik nakkus võib levida taara ja käitlemisproduktide kaudu ning saastata kogu materjali.

20. Kokkuvõtvalt on riik taganud loomapidajatele, lihatöötlejatele ja ka käitlejatele esmased võimalused loomsete jäätmete nõuetekohaseks käitlemiseks, kuid loomsete jäätmete koguste kasvades võib töötlemisvõimsusi hakata nappima.

Arvestus ja kontroll ei toimi kogu käitlusahela ulatuses

Riigil puudub ülevaade tekkivatest loomsete jäätmete kogustest

21. Toimiva jäätmekäitlussüsteemi tõhusaks korraldamiseks peab Põllumajandusministeerium teadma, kui palju jäätmeid tekib ning kas kõik tekkinud jäätmed käideldakse nõutud viisil. See võimaldab analüüsida olemasoleva jäätmekäitluse võimaluste piisavust, kavandada jäätmekäitluse järjepidevat arendamist ja hinnata selle toimimise tulemuslikkust.

22. Põllumajandusministeeriumis ja käitlemist korraldavas LJK ASis puuduvad andmed, kui suures koguses 1., 2. ja 3. kategooria jäätmeid tekib. Viimase prognoosi tegid 1999. aastal väliseksperdid, kes pidasid 2005. aasta orienteeruvaks koguseks 37 000 tonni.² Kogused võivad olla praeguseks muutunud.

23. Keskkonnaministeeriumi info- ja tehnokeskus (ITK) kogub igal aastal andmeid jäätmete koguste kohta. 2005. aasta jäätmearuandluse (viimased saadaolevad andmed) põhjal tekkis põllumajanduses ja saaduste töötlemisel loomsete kudede jäätmeid kokku 28 600 tonni. See arv ei ole siiski lõplik, vaid ligilähedane. ITK selgitustel ei esita mitte kõik loomsete jäätmete valdajad aruannet, sest nad ei ole selleks kohustatud: andmeid kogutakse jäätmeseaduse alusel, mille reguleerimisalasse ei kuulu loomsete jäätmete ja kõrvalsaaduste, sealhulgas loomakorjuste käitlemine (§ 1 lg 5).

24. Seega ei oska praegu keegi öelda, kui palju tegelikult loomseid jäätmeid tekib ja töödeldakse. Ligikaudu hinnates töödeldakse prognoositud jäätmekogusest (40 000 tonni) vaid pool. Näiteks kalajäätmeid, mis tuleb sileerida, komposteerida (tavaprügilasse neid viia ei tohi) või sööta karusloomadele, peaks tekkima ligi 6000 tonni.³ Teadaolev käitluskogus on vaid 2500 tonni. Kui palju viiakse karusloomakasvandustele kalajäätmeid otse kalatööstustest, ei ole teada. Ei saa välistada, et kalajäätmeid söödetakse vaatamata keelule sigadele. Seda Eestis levinud söötmisviisi märkisid ka prognoosi koostanud Taani eksperdid.

25. Põllumajandusloomade registri pidamise korra kohaselt kantakse registrisse andmed veiste, kitsede, lammaste ja sigade kohta. Nende (v.a sead) andmed on käitlemise seisukohalt küll analüüsitavad, kuid PRIA-l

² Ole Ulso, Rendering Estonia Report, 1999 Denmark

³ 1774/2002 artiklid 6 ja 7

ei ole kohustust põllumajandusloomade registri andmeid analüüsida. PRIA selgitusel on VTA-l juurdepääs põllumajandusloomade registri andmetele ja vajaduse korral saab VTA neid andmeid järelevalves kasutada. Operatiivset infot käitlemise kohta kummalgi ametil ei ole.

26. Kui palju muid põllumajandusloomi (hobused, sead) jääb käitlemata, ei ole võimalik registri andmete põhjal ütelda, kuna andmekogudes andmed puuduvad või ei ole need käitlemise seisukohalt analüüsitavad (vt ka järgmine peatükk lk 12).

Tehnilise rasva konteinerid ootavad ostjat

Foto: Riigikontroll

Puudub toimiv lahendus 1. kategooria käitlusjääkide ohutuks kõrvaldamiseks

Rahvusvahelistelt reisijatevedudelt pärinevate loomsete jäätmete käitlemise kord puudub

27. Eri kategooriate loomsetele kõrvalsaadustele on ette nähtud eriomased kahjutustamise protsessid. Loomsete Jäätmete Käitlemise AS ei ole aga 1. kategooria kõrvalsaaduste hävitamisel mitte lõpp-, vaid vahekäitlusettevõtte, kuna tehases tekkivad käitlusjäädgid omakorda vajavad hävitamist. LJK tehase ööpäevase tootmistsükli käigus tekib kuni 4 tonni loomset rasva ja kuni 7 tonni lihakondijahu.

28. Käitlusjäädgid tuleb püsi- ja lõhnamärgistada ning hävitada, põletades või koospõletades need põletus- või koospõletusrajatises.⁴ Märgistamine aitab vältida jääkide sattumist põllumajandusloomade söödasse (näiteks levib hullulehmatõbi lihakondijahu vahendusel).

29. Loomsete Jäätmete Käitlemise AS lihakondijahu ise ei põleta ja põletamisteenust ei suuda ta kogu mahus mujalt hankida. Seetõttu on jahu ladestatud ka prügilates (Väätsa⁵ ja Vaivara prügilal). Et tegemist on 1. kategooria jäätmete käitlemisega (kust ei ole välja sorteeritud TSE-ohklikku materjali) ja jahu on püsिमärgistamata, siis on selle jahu ladestamine prügilas keelatud.

30. LJK AS on kaasanud käitlemisel tekkivate jäätmete kasutamise probleemiga tegelema Põlevkivi Instituudi ja Eesti Maaülikooli, et leida nii rasva kui ka liha-kondijahu alternatiivseid kasutusvõimalusi. Samuti kavatakse leida tehniline lahendus käitlusjääkide märgistamiseks.

31. Põllumajandusministeerium peab tagama nii piisava infrastruktuuri kui ka nõutavad korrad ja jõustamiseetmete olemasolu, et saavutada ELi otsekohalduva määruse eesmärgid. Selles osas on tegematajätmissi. Nii ei toimi rahvusvahelistel reisijatevedudel tekkivate loomseid jäätmeid sisaldavate toidujäätmete kogumise ja kahjutustamise süsteem. Need on 1. kategooria jäätmed ja kuuluvad seetõttu viivitamata kõrvaldamisele. Sellekohase järelevalve teostamist takistab asjaolu, et Eestis puudub rakenduskord toidujäätmete süsteemi reguleerimiseks. Põllumajandusministeerium peab küsimuse lahendama koos Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga.

32. Kokkuvõtvalt näitas audit, et ametiasutustel ei ole täielikku registrit või muid andmebaase, mille alusel saab tõendada tekkivate loomsete kõrvalsaaduste koguseid ja nende kahjutustamist. Samuti puuduvad toimivad lahendused kõikide loomsete kõrvalsaaduste ja tekkivate käitlusjääkide ohutuks kõrvaldamiseks.

⁴ 1774/2002 art 4

⁵ 2006. a saadeti ASile Väätsa Prügila 809 t liha-kondijahu.

33. Riigikontrolli soovitus pöllumajandusministrile:

- Koostada kõikide kahjutustamist nõudvate loomsete jäätmete koguste prognoosid lähiaastateks. Prognoosi olemasolu aitab jäätmekäitlussüsteemi täiustada ja tõhustada selle toimimist.
- Tagada rahvusvahelistel reisijatevedudel tekkivate loomseid jäätmeid sisaldavate toidujäätmete kogumise ja kahjutustamise korra väljatöötamine ja vastuvõtmine. Kui korra kehtestamisel on takistuseks pädevus (lahenduse leidmine sõltub ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumist), tõstatada küsimus Vabariigi Valitsuses, et teha vastava korra kehtestamise kohustus majandus- ja kommunikatsiooniministrile.
- Sätendada kord, et kõik loomsete jäätmete valdajad esitaks vähemalt kord aastas andmed jäätmete tekke ja kahjutustamise kohta keskkonnaregistrisse kandmiseks. See korrastaks oluliselt jäätmearuandlust.

Pöllumajandusministri vastus:

Auditi eelnõu punktis 33 toodud soovitustest pöllumajandusministrile nõustume täielikult vajadusega koostada kõikide kahjutustamist nõudvate loomsete jäätmete koguste prognoosid lähiaastateks. Koostöös Loomsete Jäätmete Käitlemise AS-iga on Pöllumajandusministeerium juba alustanud andmete kogumist, mis on vajalikud kõnealuste prognooside koostamiseks.

Pöllumajandusministeerium võtab tarvitusele meetmed koostöös Veterinaar- ja Toiduametiga ning vajadusel ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga, tagamaks Euroopa Parlamendi ja Euroopa Nõukogu Määruse 1744/2002 nõuete täielik rakendamine rahvusvahelistelt vedudelt tekkivate toidujäätmete osas.

Ei saa nõustuda soovitusega kehtestada täiendav aruandluse kord loomsete jäätmete valdajale jäätmete tekke ja kahjutustamise andmete keskkonnaregistrisse kandmiseks, kuna see vajaks jäätmeseaduses põhimõtteliste muudatuste tegemist. Selliste muudatuste väljatöötamine jääb Keskkonnaministeeriumi pädevusse. Samas ei pea me ka vajalikuks täiendava jäätmearuandluse kohustuse kehtestamist loomsete jäätmete valdajatele.

34. Riigikontrolli soovitus Veterinaar- ja Toiduameti peadirektorile: nõuda 1. ja 2. kategooria loomsete jäätmete käitlemisel tekkiva liha-kondijahu püsi- ja lõhnamärgistamist. See on vajalik, et eristada seda 3. kategooria jäätmetest valmistatud liha-kondijahust, mida on lubatud turustada lemmikloomasöödana.

Veterinaar- ja Toiduameti peadirektori vastus:

1. ja 2. kategooria loomsete jäätmete käitlemisel tekkiva liha-kondijahu püsi- ja lõhnamärgistamise nõudmiseks puudub hetkel õiguslik alus.

Riigikontrolli kommentaar Veterinaar- ja Toiduameti peadirektori vastusele:

1. ja 2. kategooria loomsete jäätmete käitlemisel tekkivate käitlusjääkide püsi- ja lõhnamärgistamise nõude õiguslikuks aluseks on ELi määrus 1774/2002.

Osa hukkunud põllumajandusloomadest ei käidelda nõuetekohaselt

**Nõuetekohaselt jäi
utiliseerimata 12% hukkunud
veistest, 65% lammastest ja
60% kitsedest**

35. Oma valduses olevate loomsete jäätmete nõuetekohase käitlemise peab tagama loomsete jäätmete valdaja. Kohustuse täitmise kontrollimiseks võttis Riigikontroll PRIAst 2006. a põllumajandusloomade registri väljavõtte, millest nähtusid andmed isiku⁶ ja tema hukkunud looma kohta, mille utiliseerimist võrreldi LJK tehases olevate käitlemise andmetega.

36. 2006. aastal riigis tervikuna hukkunud veiste koguarvu (17 469) ja tehases utiliseeritud loomade arvu (15 351) võrdlemisel selgus, et tehases käideldi 87,9% hukkunud veistest (vt tabel 3). Lammaste ja kitsede utiliseerimata jätmise protsent oli märksa suurem: üle poole lammastest ja kitsedest jäi nõuetekohaselt käitlemata.

Tabel 3. Põllumajandusloomade registrisse kantud hukkunud loomade kahjutustamine 2006. aastal

Loomaliik	Arv, tk	Hukkus, tk	Hukkunute %	Utiliseeritud	
				tk	%
Veis	253 200	17 469	6,9	15 351	87,9
Lammas	58 306	1385	2,4	486	35,1
Kits	2006	40	2,0	16	40,0

Allikas: Riigikontroll PRIA andmetel

37. Auditivalimis olnud neljas maakonnas – Valga-, Pärnu-, Saare- ja Hiiumaal – hukkus 2006. aastal juriidiliste isikute majapidamistes kokku 2714 veist. Neist koguti kokku ja kahjutustati LJK tehases 2346 looma ehk 86,4% (vt tabel 4).

Tabel 4. Hukkunud veiste kahjutustamine 2006. aastal

Maakond	Hukkus veiseid, tk	Utiliseeritud	
		tk	%
Valgamaa	453	417	92,1
Pärnumaa	1468	1283	87,4
Saaremaa	684	615	90,0
Hiiumaa	109	31	28,4
Kokku	2714	2346	86,4

Allikas: Riigikontroll PRIA andmetel

⁶ Riigikontrolli valimis olid valdavas osas esindatud juriidilised isikud.

Hiiumaal jäi käitlemata 72% hukkunud veiseid

38. Maakondade võrdluses oli parem olukord Valgemaal, kus 2006. aastal jäi käitlemata 8% hukkunud veistest. Saaremaal oli vastav näitaja 10%, Pärnumaal 13%. Halb oli aga olukord Hiiumaal, kus käitlemata jäi 72% hukkunud loomadest.

39. Hiiumaal oli tagasihoidliku käitlemise põhjuseks korrapärase loomsete jäätmete veoringi puudumine. Veoringi käigushoidmine Hiiumaal on LJK ASi hinnangul kahjumlik (näiteks maksab Hiiumaalt ühe tonni jäätmete vedu Väike-Maarjasse ja töötlemine ligi 10 000 krooni), mistõttu aktsiaseltsi leitud ametlik vedaja Hiiumaale veoringi ei korralda. Aktsiaseltsi sõnul on neil aga olemas suusõnaline leping kohaliku vedajaga.

40. Tootjaid ja maakondlike veterinaarkeskuste töötajaid küsitledes selgus, et peamiselt on hukkunud loomade puhul tegu vasikatega, mille lihakehad söödetakse koertele või mille korjustele on koerad ise pääsenud ligi. Ministeeriumi selgitustel võib aktsepteerida kodumajapidamistes hukkunud vasikate söötmist lemmikloomadele; juriidiliste isikute majapidamistes hukkunud põllumajandusloomad tuleb igal juhul käidelda. VTA selgitusel tapavad mõned loomaomanikud looma oma tarbeks, kuid teatise saadavad PRIA-le looma hukkimise kohta.

41. LJK ASi korraldatud veoringide logistilise toimimisega ollakse maakondades üldjoontes rahul. Siiski sooviti, et suveperioodil võiksid veoringid olla tihedamad, et vältida korjuste roiskumist. LJK ASi seisukoht on, et tootjad peaksid endile hakkama soetama külmikuid ja suveperioodil korjuseid külmikutes hoidma. Tehas on alates sellest aastast kehtestanud ka tasu (100 kr väljakutse kohta), et vähendada vähepõhjustatud väljakutseid ning motiveerida sellega jäätmeid koguma ja jahedas säilitama mõistliku äraveokoguse saavutamiseni.

Hobuste ja sigade utiliseerimata jätmise näitaja võib olla suurem kui veistel

42. Andmebaaside puudumise tõttu ei ole võimalik teha kõikide põllumajandusloomade riskikontrolli. Nii käideldi LJK tehases 2006. aastal 1288 tonni hukkunud sigu, kuid seda arvu ei ole millegagi võrrelda: PRIA registris sigade hukkimisi ei registreerita, seepärast ei ole võimalik öelda, kui palju hukkunutest jäi utiliseerimata.

43. Kui suur osa hukkunud hobuseid kahjutustatakse nõuetekohaselt, ei ole samuti teada. Ka ligikaudsel hinnangul ei jõua suur osa hukkunud hobuseid loomsete jäätmete käitlemise ettevõttesse. Näiteks toodi 2006. aastal Saaremaalt hukkunud hobuseid Väike-Maarja tehasesse 6,5 tonni, kuid Pärnumaalt vaid 0,8 tonni. Seejuures on mõlemas maakonnas hobuseid enam-vähem ühepalju (Statistikaameti viimaste saadaolevate andmete järgi ligi 550).

44. Seega, kuigi mitmete põllumajandusloomade kohta on riigi andmekogudes vajalikud andmed olemas, ei kasutata neid hukkunud ja utiliseeritud loomade väljaselgitamiseks. Osaliselt või täielikult puudub riigil ülevaade hukkunud sigade, hobuste ja karusloomade koguste ja käitlemise kohta.

Loomseid jäätmeid saaks käidelda säästlikumalt, kuid alternatiivsed käitlemisviisid puuduvad

45. Riigikontroll peab õigeks, et olemasolevate käitlusviiside raames ja neid täiendades luuakse uusi võimalusi käitlemise arendamiseks. Selline loomsete jäätmete käitlussüsteem aitaks kaasa selle jätkusuutlikule arengule.

46. Põllumajandusministeerium on panustanud endale kuuluva Loomsete Jäätmete Käitlemise ASi väljaarendamisse, deklareerides, et kõik hukkunud põllumajandusloomad ja suur osa lihatöötlejate jäätmeid on võimalik käidelda LJK tehases. Ministeeriumi selgitusel on tehases toimuva avarii puhuks olemas kokkulepped naaberriikides asuvate samalaadsete ettevõtetega, kes on nõus jäätmeid vastu võtma. Koostöö on ka praktikas aset leidnud.⁷

47. Käitlemise vormide ja meetodite valik on riigi ametiasutuste otsustada. Nii võib pädev asutus lubada loomseid jäätmeid matta ka selleks ette nähtud matmispaikadesse. Seda juhul, kui tegu on kõrvalisest piirkonnast pärit materjaliga ning Euroopa Komisjonile on teatatud nõuetekohastest matmispaikadest ja piirkondadest, mida riik on pidanud kõrvaliseks.

Kas teadsite, et Eestis pole ühtegi spetsiaalset matmiskohta.

48. Eestis ei ole seni ühtegi spetsiaalset matmispaika rajatud. Euroopa Komisjonile on teatatud matmispaiga rajamisest Hiiumaale. Selle käikuandmiseni jõutakse ilmselt 2008. aastal (praegu koostatakse Pühalepa vallas Kapaste matmispaiga piirkonna üldplaneeringut).

49. Küll võib eriti ohtlike loomataudide puhkemisel Veterinaar- ja Toiduamet otsustada hukkunud põllumajandusloomade ja loomsete kõrvalsaaduste matmise. See skeem rakendub vaid kriisiolukorras, kui loomi ei tohi haiguse levimise ohu pärast transportida lähimasse töötlemisettevõttesse või kui ei piisa jäätmeettevõtete võimsustest. Tavaolukorras matmiseks ei ole sellised matmispaigad ette nähtud.

50. Kuigi ministeerium ei välistanud, et lähiajal võiks rajada ka mandrile ühe või kaks matmiskohta, mida saaks kasutada näiteks tehase avarii korral, pole võimalikke kavasid praegu koostatud. Kuna matmispaigad peavad kujunema mitme ametkonna, sh keskkonnateenistuse ja kohaliku omavalitsuse koostöös, on protsess pikaajaline.

Riik ei ole toetanud loomsete jäätmete baasil bioenergiat tootvaid ettevõtteid

51. Riigi senine toetus energiakandjate mitmekesistamiseks, samuti käitlusjääkide põletamiseks on olnud väike. Nii ei ole riik seni soodustanud loomsete jäätmete kui biojäätmete toorainena kasutusele võtmist biogaasi- või komposteerimisettevõtetes, mis võimaldaks toota biokütet. Sellelaadseid lahendusi pole, v.a AS Valga Lihatööstus, kes põletab loomsete jääkide käitlemise jääke, et saada soojusenergiat.

52. Kokkuvõtvalt on riigi toel välja arendatud loomsete jäätmete käitlemise toimiv infrastruktuur, mis on jäänud ühekülgses. Põllumajandusministeerium ei ole rakendanud kõiki lubatud erandeid, mis aitaks vähendada käitlemise riske.

⁷ 2007. a suvel andis LJK AS lepingust lähtudes loomsed jäätmed üle Leedu tehasele.

53. Riigikontrolli soovitus põllumajandusministrile:

- Kaaluda koostöös Veterinaar- ja Toiduametiga loomsete jäätmete spetsiaalmatmispaikade rajamist, et aidata kaasa loomsete jäätmete käitlemise riskide vähendamisele. Spetsiaalsed matmispaigad tagavad ka käitlustehase avarii korral loomsete jäätmete nõuetekohase kahjutustamise.
- Soodustada riiklike toetuste abil investeringute tegemist loomsete kõrvalsaaduste kasutamiseks bioenergia tootmise eesmärgil. See aitab ohutult kõrvaldada ka vahekäitlustehastes tekkivaid käitlemisjääke.

Põllumajandusministri vastus:

Nõustume põhimõtteliselt 2-3 matmispaiga vajadusega Eestis, mida saaks kasutada eettulevates võimalikes tauditõrjealastes kriisisituatsioonides. Veterinaar- ja Toiduamet on koostöös maakondlike keskkonnateenistustega juba alustanud tööd võimalike matmispaikade asukohtade kaardistamiseks.

Auditi eelnõu punktis 53 toodud soovitustest põllumajandusministrile nõustume täielikult soovitusel soodustada riiklike toetuste abil investeringute tegemist loomsete kõrvalsaaduste kasutamiseks bioenergia tootmise eesmärgil.

Järelevalve loomsete kõrvalsaaduste käitlemise üle toimib, kuid vajab tõhustamist

54. Pädev asutus – Veterinaar- ja Toiduamet – peab piisavalt selgelt hindama riskitegurite esinemist loomsete kõrvalsaaduste käitlemisel ja tegema järelevalveprotseduure. Loomakasvatustevõtete ja muude loomavaldajate inspekteerimiste sagedus sõltub ettevõtte suurusel, toodangu tüübist ning ohuanalüüsist. Kui pädeva asutuse kontrolli tulemusel ilmneb, et üht või mitut käitlemise nõuet ei ole täidetud, rakendab see asutus asjakohaseid meetmeid.

55. Auditeerimisel selgus, et Veterinaar- ja Toiduamet on välja töötanud loomsete kõrvalsaaduste käitlemisahela kontrollimise eeskirjad ja on olemas kontrolliprotseduurid nende rakendamiseks. Koostatud on tauditõrje tegevusjuhend.

56. Nii käitlejal kui ka loomapidajal lasub kohustus pidada arvestust nende tegevuse käigus tekkivate jäätmete kohta ning esitada järelevalveametniku nõudmisel tõendusmaterjal nende nõuetekohase kahjutustamise kohta. Veterinaar- ja Toiduamet menetles 2006. aastal loomatauditõrje seaduse § 58⁶ alusel kuut väärteoasja.

57. Neist olulisemad puudutasid loomakasvatustevõtjate poolt käitlusnõuete mittetäitmist. Nii oli üks ettevõtte matnud kümme kond pörsast oma territooriumile, teisel juhul avastati sõnnikuhoidlast veiste sooled, maod jms. 2007. aastal on menetlemisel olnud sama paragrahvi alusel kaks väärteoasja: karjamaalt ei olnud huntide või koerte tapetud lammaste (4 isendit) korjuseid saadetud jäätmekäitlustevõttesse ja

loomseid kõrvalsaaduseid ei transporditud nõuetekohaselt. Kõigil nimetatud juhtumitel karistati rikkujaid rahatrahviga.

Enne käitlemisele saatmist on korjust tabanud röövloomade rünnak

Foto: Riigikontroll

58. Veterinaar- ja Toiduameti selgitusel suudab veterinaarkontroll tervikuna välistada selle, et toiduahelasse ei jõua inimtoiduks kõlbmatuid loomseid saadusi. Jäätmete seadusliku kõrvaldamise tagamisega tuleb siiski senisest tõhusamalt tegeleda, nagu näitavad käesoleva auditi tulemused. Kuna ka LJK ASi käitlusteenuse hind ja tootjate omaosalus jäätmete kogumisel ja käitlemisel on sel aastal kasvanud (480 kroonilt 1099 kroonini, lisaks sõidualustustasu 100 kr), on oht, et tootjad hakkavad hoiduma hukkunud põllumajandusloomade viimisest ümbertöötlemisele.

59. Toiduseaduse (§ 47) alusel peab Veterinaar- ja Toiduamet tegema järelevalvet kõigis käitlemisvaldkondades (v.a jaekaubandus). Amet ei ole aga teinud järelevalvet rahvusvahelisest reisijateveost pärinevate toidujäätmete kogumise ja käitlemise üle.

60. Arvestades ELi ees võetud kohustust ning seda, et nõuete tagamiseks võib Euroopa Komisjon rakendada sanktsioone, mis omakorda väljendub eksporditulude kaotuses, on käitlemisel aktsepteeritava tulemuse saavutamiseks vaja pingutada ja järelevalvet tõhustada. Rikkumismenetluse algatamine Euroopa Komisjoni poolt võiks Põllumajandusministeeriumi hinnangul kaasa tuua riigi tulude kaotuse liha ja piimasaaduste ekspordist ca 1,9 miljardit krooni aastas.

61. Riigikontrolli soovitusel Veterinaar- ja Toiduameti peadirektorile:

- Tõhustada järelevalvet loomsete jäätmete käitlemise nõuete täitmise üle loomapidamisettevõtetes, sh selgitada välja Riigikontrolli aruandes esile toodud hukkunud põllumajandusloomade käitlemise rikkumise põhjused.

- Sooritada kõikides rahvusvaheliste reisijatevedude üksustes loomseid jäätmeid sisaldavate toidujäätmete kogumise ja kahjutustamise kontroll eesmärgiga viia käitlemine vastavusse ABP reeglitega.

Veterinaar- ja Toiduameti peadirektori vastus:

Tagamaks loomsete jäätmete käitlemise nõuetekohasust loomapidamisettevõtetes tõhustab VTA kontrolli loomatauditõrje seaduses ja selle alusel kehtestatud nõuete täitmise üle eesmärgiga võrrelda hukkunud või oma tarbeks tapetud põllumajandusloomade andmeid loomapidaja poolt peetavas arvestusdokumendis, loomseid jäätmeid käitlevas ettevõttes ja põllumajandusloomade registris.

Hetkel on siseriiklikult reguleerimata toidujäätmete kogumine rahvusvahelistelt lennu- ja rongiliinidelt.

Riigi toetus loomsete jäätmete käitlejale ei soodusta konkurentsi teket

Riigiabi andmiseks ei ole koostatud järjepidevat programmi

62. Euroopa Komisjoni määrus 1857/2006 võimaldab 2007. aastast hukkunud loomade kõrvaldamise ja hävitamise teenust pakkuva ettevõtja kaudu anda abi loomakasvatuseettevõtetele. Määruse kohaselt on riigiabi loomakasvatajatele erand, mis sõltub sellest, kas riigil on olemas järjepidev programm kõigi hukkunud loomade ohutu kõrvaldamise tagamiseks.⁸ Kava puudumisel tuli taotleda aga luba. Põllumajandusministeerium on 2007. aastal tootjatele riigiabi andnud nimetatud programmi või luba omamata.

63. Ministeerium ei nõustunud väitega, et programmi puudumine võiks takistada riigiabi andmist, leides, et ka riigiabi kasutamise lepingus on sees täpne aruandluse kord, mis tagab raha otstarbepärase kasutamise ja võimaldab nõuetekohaselt tõestada, kas riigiabi taotletakse ja kasutatakse õigesti.

64. Riigikontroll leiab, et leping reguleerib tsiviilõiguslikke suhteid käitlejaga, kuid see ei asenda pikaajalise kava olemasolu, ei sisalda orienteeruvaid eelarvemahtusid lähiaastateks ega anna ülevaadet muudatuste põhjustest. Raha eraldamine on olnud igal aastal poliitiline otsus. Programmi või kava olemasolu tekitaks ministeeriumile ja tootjatele finantseerimise suhtes suurema kindluse.

65. Auditeerimisel selgus, et põllumajandustootja või hüvitatava looma mõisteid võib tõlgendada erinevalt ja on võimalikud subjektiivsed otsustused. Määruse 1774/2002 tähenduses käsitletakse tootjana mis tahes isikut, kelle tegevus loomseid kõrvalsaadusi tekitab (art 2 mõisted). Ministeerium näeb hüvitise ette põllumajandustootjatele. Siin on võimalikud subjektiivsed otsustused. Lepingus on põllumajandustootja mõiste lahti kirjutamata ega ole toodud ka viidet õigusaktile, millest lähtuda. Näiteks on hüvitist saanud mitmed isikud, kes võivad olla tootjad määruse mõistes, kuid oma põhitegevusalal ei ole nad põllumajandustootjad maaelu ja

---

⁸ Määrust 1857/2006 kohaldatakse 1. jaanuarist 2007 kuni 31. detsembrini 2013 (art 23).

põllumajandusturu korraldamise seaduse mõttes. Kuna varasematel aastatel on riik hüvitanud ka hädatapetud loomade kahjutustamist, siis tuleb märkida, et mitmed tootjad on kompleksettevõtted, mis tegelevad nii loomakasvatuse kui ka saaduste töötlemisega, omades tapamaju (lihatöötlejatele pole aga hüvitist ette nähtud).

66. Hüvitist saavad ka karusloomakasvatajad. Riigikontroll leiab, et neile maksmisel ei ole õigesti lähtunud eraldise andmise eesmärgist, milleks on loomsete jäätmete kohese kokkuveo ja kahjutustamise kaudu vältida loomataudi ohtu ja keskkonnakahju.⁹ Karusloomade korjuseid on lubatud taaskasutada söödaks, seega puudub põhjendus neile toetuse maksmiseks.

67. Programmi või kava puudumine ei võimalda hinnata, kas riigiabi kasutatakse õigesti. Kavas peaks abisaajate sihtrühmad olema märksa selgemalt kirjas kui ministeeriumi ja LJK ASi vahel sõlmitud lepingus.

68. Jäätmete käitlemise kavas tuleks ette näha riigi toetatav sihtrühm või -rühmad, toetuse üldmahud ja maksmise kestus.

69. Konkurentsiseaduse (§ 4) põhjal on keelatud rakendada erinevaid tingimusi, millega äripartnerid pannakse ebasoodsasse konkurentsiolukorda. Loomsete jäätmete kahjutustamise teenust kompenseerib riik üksnes tootjatele, kes ostavad teenust Loomsete Jäätmete Käitlemise ASilt. See tingib olukorra, kus hukkunud põllumajandusloomad töödeldakse vaid nimetatud aktsiaseltsis ja mis ei soodusta alternatiivsete jäätmekäitlusettevõtete teket.

70. Niikaua kui LJK tehas on monopol ja tal pole konkurente, teenuse hinnad ei lange, vaid tõusevad. 2004. aastal koguti ja kahjutustati LJK ASis hukkunud põllumajandusloomi komplekshinnaga 2277 kr/t, 2006. aastal 3639 kr/t ja 2007. aastal on hind 4054 kr/t (km-ga). Eraldis riigieelarvest Väike-Maarja LJK ASile suureneb kava kohaselt 2008. aastal senisega võrreldes 30% – 16,8 mln kroonilt 22 mln kroonini – ning edaspidi hakkab see ilmselt suurenema 10% aastas.

Praegune toetussüsteem ei soodusta konkurentsi

71. Asjaolu, et riigi toetust on antud ainult Loomsete Jäätmete Käitlemise ASile, selgitab Põllumajandusministeerium sellega, et konkureerival Valga Lihatoöstuse ASi Hummuli tsehnil on küll olemas luba loomsete jäätmete töötlemiseks, kuid tehniliselt on ta võimeline töötleva ainult lihatööstuse jäätmeid, mitte aga veisekorjuseid. Ministeeriumi eesmärgiks on aga saada käitlemise täisteenust.

72. Riigikontroll leiab, et kuigi Hummuli tsehhis puuduvad sobiva suurusega seadmed hukkunud veiste vastuvõtmiseks, saab ta käidelda määratletud riskiteguriga materjali, samuti võtta vastu sigu, linde. Nii käideldi Väike-Maarja tehases 2006. aastal riigi toetuse abil 1288 t sigu ja 362 t kodulinde, mis maksis kokku 5,2 mln kr. Sedasama teenust oleks saanud osutada ka Hummuli. Sellelt seisukohalt vaadatuna puudub põhjendus, miks riigilt saab toetust vaid Väike-Maarja tehas. Teiseks oluliseks argumendiks on asjaolu, et Hummuli tehas suudab ise põletada käitlemisel tekkiva

⁹ Riigieelarve seaduse eelnõu seletuskiri, lk 462

liha-kondijahu, mis on tähtis jäätmekäitluse lõppeesmärki silmas pidades.

73. Olemasolevate käitlusviiside laiendamise sihiks peaks olema mitte ainult toetada Loomsete Jäätmete Käitlemise ASi, vaid kindlasuunalisi infrastruktuuri investeeringuid laiemalt. See on loomsete jäätmete valdajate huvides ja lubaks optimeerida kulusid. Praegu ei saa kuidagi pidurdada teenuse hinnatõusu monopoolses seisundis olevas Väike-Maarja ettevõttes, kuna oluline motivaator teenuse hinna tõusu peatamiseks või langetamiseks puudub. Riik võiks osta käitlusteenust selle osutajate paljususe korral odavamalt.

74. Riigikontrolli soovitused põllumajandusministrile:

- Kinnitada pikaajaline loomsete jäätmete käitlemise kava, mis on aluseks riigieelarvest loomapidajatele käitlemiseks raha taotlemisel ja eraldamisel. Kavas tuleb sätestada toetamise kriteeriumid, abisaajate sihtrühmad, kavandatava abi mahud ja maksmise kestus.
- Töötada välja selline kompensatsiooniskeem, mis tagaks riigiabi eraldamise kõigile loomsete jäätmete käitlemise teenuse osutajatele, kel on vastavad tehnilised võimalused ja litsents valdkonnas tegutsemiseks. Selleks tuleks osta teenust avaliku vähempakkumise kaudu.

Põllumajandusministri vastus:

Auditi eelnõu punktis 73 toodud soovitustega põllumajandusministrile nõustume täielikult. 2008. aastaks on planeeritud läbi viia riigihange teenuse pakkujate leidmiseks.

Auditi eelnõu punktis 67 toodud väitega, et kava puudumine ei võimalda hinnata, kas riigiabi kasutatakse õigesti, ei saa nõustuda ja jääme oma varemväljendatud seisukoha juurde, et Põllumajandusministeeriumi ja LJK AS-i vahelises lepingus on sätestatud piisavad mehhanismid riigiabi kasutamise õigsuse tagamiseks ning kontrollimiseks.

Lepingu eesmärgiks ei ole “põllumajandustootja” defineerimine ega nende vahel vahe tegemine sõltuvalt ärilise tegevuse vormist. Kahjuks ei ole viidatud ka faktilisele materjalile, millele tuginedes on püstitatud väited, et riik on varasematel aastatel hüvitanud ka hädatapetud loomade kahjutustamist. Sellistele faktidele kinnituse leidmisel on tegemist lepingus toodud tingimuste rikkumisega LJK AS-i poolt.

Riigikontrolli kommentaar põllumajandusministri vastusele:

Põllumajandusministeeriumi ja LJK AS-i vahel sõlmitud lepingute eesmärgiks on põllumajandustootjate hukkunud põllumajandusloomade käitlemine. Kuna põllumajandustootja mõiste ei kattu tootja ja loomapidaja mõistega, peab Riigikontroll vajalikuks, et hüvitist saava põllumajandustootja isiku määratluse teeksid lepingu osapooled.

Ministeeriumi ja LJK ASi vahel sõlmitud leping sätestas varasematel aastatel lepingu objektiks hädatapetud loomad. Seega ei ole LJK AS rikkunud lepingutingimusi hädatapetud loomsete jäätmete käitlemise eest hüvitise maksmisel.

/allkirjastatud digitaalselt/

Tarmo Olgo
IV auditiosakonna peakontrolör

Riigikontrolli soovitused ja auditeeritu vastused

Riigikontroll tegi auditi põhjal põllumajandusministrile ja Veterinaar- ja Toiduameti peadirektorile mitmeid soovitusi. Minister Helir-Valdor Seeder ja VTA peadirektor Ago Pärtel saatsid oma vastuse kontrolliaruande eelnõus toodud soovitustele.

"Tee tabel" Riigikontrolli soovitused	Auditeeritute vastused ja Riigikontrolli kommentaarid
<p>Arvestus ja kontroll</p> <p>33. Riigikontrolli soovitused põllumajandusministrile:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Koostada kõikide kahjutustamist nõudvate loomsete jäätmete koguste prognoosid lähiaastateks. Prognoosi olemasolu aitab jäätmekäitlussüsteemi täiustada ja tõhustada selle toimimist. ■ Tagada rahvusvahelistel reisijatevedudel tekkivate loomseid jäätmeid sisaldavate toidujäätmete kogumise ja kahjutustamise korra väljatöötamine ja vastuvõtmine. Kui korra kehtestamisel on takistuseks pädevus (lahenduse leidmine sõltub ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumist), tõstatada küsimus Vabariigi Valitsuses, et teha vastava korra kehtestamise kohustus majandus- ja kommunikatsiooniministrile. ■ Sätestada kord, et kõik loomsete jäätmete valdajad esitaks vähemalt kord aastas andmed jäätmete tekke ja kahjutustamise kohta keskkonnaregistrisse kandmiseks. See korrastaks oluliselt jäätmearuandlust. <p>(p 22–31)</p>	<p>Põllumajandusministri vastus:</p> <p>Auditi eelnõu punktis 33 toodud soovitustest põllumajandusministrile nõustume täielikult vajadusega koostada kõikide kahjutustamist nõudvate loomsete jäätmete koguste prognoosid lähiaastateks. Koostöös Loomsete Jäätmete Käitlemise AS-iga on Põllumajandusministeerium juba alustanud andmete kogumist, mis on vajalikud kõnealuste prognooside koostamiseks.</p> <p>Põllumajandusministeerium võtab tarvitusele meetmed koostöös Veterinaar- ja Toiduametiga ning vajadusel ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga, tagamaks Euroopa Parlamendi ja Euroopa Nõukogu Määruse 1744/2002 nõuete täielik rakendamine rahvusvahelistelt vedudelt tekkivate toidujäätmete osas.</p> <p>Ei saa nõustuda soovitusel kehtestada täiendav aruandluse kord loomsete jäätmete valdajale jäätmete tekke ja kahjutustamise andmete keskkonnaregistrisse kandmiseks, kuna see vajaks jäätmeseaduses põhimõteteliste muudatuste tegemist. Selliste muudatuste väljatöötamine jääb aga Keskkonnaministeeriumi pädevusse. Samas ei pea me ka vajalikuks täiendava jäätmearuandluse kohustuse kehtestamist loomsete jäätmete valdajatele.</p>
<p>Märgistamine</p> <p>34. Riigikontrolli soovitus Veterinaar- ja Toiduameti peadirektorile:</p> <p>Nõuda 1. ja 2. kategooria loomsete jäätmete käitlemisel tekkiva liha-kondijahu püsi- ja lõhnamärgistamist. See on vajalik, et eristada seda 3. kategooria jäätmetest valmistatud liha-kondijahust, mida on lubatud turustada lemmikloomasöödana.</p> <p>(p 27–28)</p>	<p>Veterinaar- ja Toiduameti peadirektori vastus:</p> <p>1. ja 2. kategooria loomsete jäätmete käitlemisel tekkiva liha-kondijahu püsi- ja lõhnamärgistamise nõudmiseks puudub hetkel õiguslik alus.</p> <p>Riigikontrolli kommentaar Veterinaar- ja Toiduameti peadirektori vastusele:</p> <p>1. ja 2. kategooria loomsete jäätmete käitlemisel tekkiva liha-kondijahu püsi- ja lõhnamärgistamise nõude õiguslikuks aluseks on ELi määruse 1774/2002 artikkel 4.</p>
<p>Alternatiivsed käitlusviisid</p> <p>53. Riigikontrolli soovitus põllumajandusministrile:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Kaaluda koostöös Veterinaar- ja Toiduametiga loomsete jäätmete spetsiaalmatmispaikade rajamist, et aidata kaasa loomsete jäätmete käitlemise riskide vähendamisele. Spetsiaalsed matmispaigad tagavad ka käitlustehase avarii korral loomsete jäätmete nõuetekohase kahjutustamise. ■ Soodustada riiklike toetuste abil investeringute tegemist loomsete kõrvalsaaduste kasutamiseks bioenergia tootmise eesmärgil. See aitab ohutult kõrvaldada ka vahekäitlustehastes tekkivaid käitlemisjääke. <p>(p 47–51)</p>	<p>Põllumajandusministri vastus:</p> <p>Nõustume põhimõtteliselt 2-3 matmispaiga vajadusega Eestis, mida saaks kasutada eettulevates võimalikes tauditõrjealastes kriisisituatsioonides. Veterinaar- ja Toiduamet on koostöös maakondlike keskkonnateenistustega juba alustanud tööd võimalike matmispaikade asukohtade kaardistamiseks.</p> <p>Auditi eelnõu punktis 53 toodud soovitustest põllumajandusministrile nõustume täielikult soovitusel soodustada riiklike toetuste abil investeringute tegemist loomsete kõrvalsaaduste kasutamiseks bioenergia tootmise eesmärgil.</p>

"Tee tabel" Riigikontrolli soovitus	Auditeeritute vastused ja Riigikontrolli kommentaarid
<p>Järelevalve</p> <p>61. Riigikontrolli soovitus Veterinaar- ja Toiduameti peadirektorile:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tõhustada järelevalvet loomsete jäätmete käitlemise nõuete täitmise üle loomapidamisettevõtetes, sh selgitada välja Riigikontrolli aruandes esile toodud hukkunud põllumajandusloomade käitlemise rikkumise põhjused. ▪ Sooritada kõikides rahvusvaheliste reisijatevedude üksustes loomseid jäätmeid sisaldavate toidujäätmete kogumise ja kahjutustamise kontroll eesmärgiga viia käitlemine vastavusse ABP reeglitega. <p>(p 36–40 ja 58–60)</p>	<p>Veterinaar- ja Toiduameti peadirektori vastus:</p> <p>Tagamaks loomsete jäätmete käitlemise nõuetekohasust loomapidamisettevõtetes tõhustab VTA kontrolli loomatauditõrje seaduses ja selle alusel kehtestatud nõuete täitmise üle eesmärgiga võrrelda hukkunud või oma tarbeks tapetud põllumajandusloomade andmeid loomapidaja poolt peetavas arvestusdokumendis, loomseid jäätmeid käitlevas ettevõttes ja põllumajandusloomade registris.</p> <p>Hetkel on siseriiklikult reguleerimata toidujäätmete kogumine rahvusvahelistelt lennu- ja rongiliinidelt.</p>
<p>Riigiabi ja konkurents</p> <p>74. Riigikontrolli soovitusid põllumajandusministrile:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kinnitada pikaajaline loomsete jäätmete käitlemise kava, mis on aluseks riigieelarvest loomapidajatele käitlemiseks raha taotlemisel ja eraldamisel. Kavas tuleb sätestada toetamise kriteeriumid, abisaajate sihtrühmad, kavandatava abi mahud ja maksmise kestus. ▪ Töötada välja selline kompensatsiooniskeem, mis tagaks riigiabi eraldamise kõigile loomsete jäätmete käitlemise teenuse osutajatele, kel on vastavad tehnilised võimalused ja litsents valdkonnas tegutsemiseks. Selleks tuleks osta teenust avaliku vähempakkumise kaudu. <p>(p 62–72)</p>	<p>Põllumajandusministri vastus:</p> <p>Auditi eelnõu punktis 67 toodud väitega, et kava puudumine ei võimalda hinnata, kas riigiabi kasutatakse õigesti, ei saa nõustuda ja jääme oma varemväljendatud seisukoha juurde, et Põllumajandusministeeriumi ja LJK AS-i vahelises lepingus on sätestatud piisavad mehhanismid riigiabi kasutamise õigsuse tagamiseks ning kontrollimiseks.</p> <p>Auditi eelnõu punktis 73 toodud soovitustega põllumajandusministrile nõustume täielikult. 2008. aastaks on planeeritud läbi viia riigihange teenuse pakkujate leidmiseks.</p> <p>Riigikontrolli kommentaar põllumajandusministri vastusele:</p> <p>Põllumajandusministeeriumi ja LJK AS-i vahel sõlmitud lepingute eesmärgiks nii sel kui ka varasematel aastatel on olnud põllumajandustootjate hukkunud põllumajandusloomade käitlemine. Kuna põllumajandustootja, tootja ja loomapidaja mõisted ei ole kattuvad, peab Riigikontroll vajalikuks, et hüvitist saava põllumajandustootja isiku määratluse teeksid lepingu osapooled.</p> <p>Ministeeriumi ja LJK AS-i vahel sõlmitud leping sätestas varasematel aastatel lepingu objektiks hädatapetud loomad. Seega ei ole LJK AS rikkunud lepingutingimusi hädatapetud loomsete jäätmete käitlemise eest hüvitise maksmisel.</p>

Auditi iseloomustus

Auditi eesmärk

Anda hinnang, kas riik on loonud vajalikud tingimused ning tegutsenud tõhusalt selle nimel, et kõik hukkunud loomad oleksid käideldud nõuetekohaselt ega kujutaks endast ohtu keskkonnale ja inimeste tervisele.

Hinnangu andmise kriteeriumid

Selleks et riik saaks hästi täita oma ülesandeid loomsete jäätmete käitlemise korraldamisel, peaksid Riigikontrolli hinnangul olema täidetud järgmised tingimused:

- riigil on statistiline ülevaade hukkunud põllumajandusloomadest, loomsetest jäätmetest ja nende käitlemisest;
- riik hüvitab tootjatele ainult selliste loomade käitlemise, mida vältimatult peab kokku koguma ja kahjutustama eritehases;
- loomapidajad täidavad neile pandud kohustust nõuetekohaselt;
- järelevalve käigus avastatakse ning ennetatakse rikkumisi.

Auditi ulatus ja käsitusviis

Auditis analüüsiti Põllumajandusministeeriumi, Veterinaar- ja Toiduameti, Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ameti ning Loomsete Jäätmete Käitlemise ASi korraldavat tegevust loomsete jäätmete arvestamisel ja käitlemisel.

Tulenevalt esitatud eesmärkidest ja püstitatud kriteeriumitest keskenduti neljale põhiküsimusele:

1. Kas korraldajatel on olemas vajalik ülevaade kõigist loomsetest jäätmetest ja nende käitlemisest?
2. Kas LJK AS toetuse saajana on taganud kõigi hukkunud loomade kokkuveo ja nõuetekohase käitlemise?
3. Kas rakendatav toetussüsteem soodustab konkurentsi tekkimist?
4. Kas järelevalvesüsteem toimib piisavalt?

Põhiküsimustele vastamiseks tutvuti ELi ja Eesti õigusaktide ning muude reguleerivate dokumentidega.

Intervjuud tehti ja selgitusi küsiti järgmistelt isikutelt:

- Hendrik Kuusk – Põllumajandusministeerium, toidu- ja veterinaarosakonna juhataja;
- Olev Kalda – Veterinaar- ja Toiduamet, peadirektori asetäitja;
- Maarja Kristian – Veterinaar- ja Toiduamet, loomatervishoiu ja loomakaitse osakonna juhataja;
- Toomas Kalja – Veterinaar- ja Toiduamet, peaspetsialist;
- Peeter Maspanov – LJK AS, juhataja;
- Diana Vaagert – LJK AS, pearaamatupidaja;
- Jüri Lauter – Hiiumaa Veterinaarkeskus, juhataja;
- Raivo Mogilnoi – Pärnumaa Veterinaarkeskus, juhataja;
- Urve Laidvee – Valgamaa Veterinaarkeskus, juhataja;
- Toivo Jürisson – Saaremaa Veterinaarkeskus, juhataja;
- Andrus Leis – Järvamaa Veterinaarkeskus, juhataja;

- Leie Arula – Väike-Maarja Vallavalitsus, keskkonnanõunik;
- Kiido Levin – PRIA, loomade registri büroo juhataja;
- Priit Lööper – Veeteede Amet, nõunik;
- Malle Koolberg – Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, nõunik;
- Merike Liiver – Keskkonnaministeeriumi info- ja tehnokeskus, jäätmebüroo juhataja.

Auditi käigus küsitleti järgmisi loomaomanikke ja ettevõtjaid: Audru Mõis OÜ, OÜ Viiri Piim, Hiiumaa Agro, Vändra OÜ, Tuleviku OÜ, Järve Tootjate OÜ, AS Tallegg, AS Valga Lihatoöstus.

Eelnõu arutati läbi Põllumajandusministeeriumi toiduohutuse asekanstleri Toivo Nõvandi ning Veterinaar- ja Toiduameti peadirektori Ago Pärteliga.

Auditi toimumise aeg

Audititoiminguid alustati aprillis ja lõpetati juunis 2007.

Auditi meeskond

Vanemaudiitor Maidu Lääne, auditijuht Tuuli Rasso.

Kontaktandmed

Auditi kohta saab lisainfot Riigikontrolli kommunikatsiooniteenistusest
tel +372 640 0704 või +372 640 0777, e-post riigikontroll@riigikontroll.ee

Auditaruande elektrooniline koopia (pdf) on saadaval koduleheküljel www.riigikontroll.ee.

Auditaruande kokkuvõte on saadaval ka inglise keeles.

Auditaruande eelnõu number Riigikontrolli asjaajamissüsteemis on OSIV-2-1.4/07/84.

Riigikontrolli postiaadress on:

Narva mnt 11a
15013 TALLINN
Tel +372 640 0700
Faks +372 661 6012
riigikontroll@riigikontroll.ee